

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ–ВАРНА

ПРАВИЛНИК
за приемане, обучение на докторанти и
придобиване на образователната и научна степен
„доктор” и научната степен „доктор на науките” в
Технически университет - Варна

ВАРНА
2022

УТВЪРДИЛ:

Ректор на ТУ-Варна .....

/проф. д-р инж. Венцислав Вълчев/

КОРИГИРАЛ ДОКУМЕНТА:

№	Длъжност	Звание, Име, Презиме, Фамилия	Звено
1	Ръководител ДЦ	Доц. д-р инж. Пламен Парушев	ДЦ

СЪГЛАСУВАЛИ ДОКУМЕНТА:

№	Длъжност	Звание, Име, Презиме, Фамилия,	Звено
1	Зам.Ректор УД	доц. д-р инж. Мария Иванова Маринова	Ректорат
2	Началник УМО	доц. д-р инж. Марияна Георгиева Тодорова	УМО
3	Зам. Декан УД	доц. д-р инж. Венцислав Георгиев Николов	ФИТА
4	Зам. Декан УД	доц. д-р Ирина Тодорова Тодорова	ЕФ
5	Зам. Декан УД	доц. д-р инж. Пенка Нелиева Златева	КФ
6	Зам. Декан УД	доц. д-р инж. Георги Стефанов Антонов	МТФ
7	Директор	доц. д-р инж. Радостин Димитров Димитров	КТУ
8	Директор	доц. д-р инж. Свилен Христов Стоянов	ДТК
9	Директор	доц. д-р Мария Иванова Дончева	ДЕПОС
10	Студент	Сирма Станимирова Казакова	ЕФ

Документът първоначално е приет с решение на Академичен съвет към Техническият Университет – Варна и утвърден на 09.05.2011г. и актуализиран от АС на 14.11.2011г., от АС на 21.05.2012г., от АС на 29.04.2013 г., от АС на 08.07.2013 г. и АС от 02.02.2015 г., от АС на 28.03.2016 г., от АС на 04.07.2016 г., от АС на 23.01.2017 г., от АС на 27.02.2017 г., от АС на 27.03.2017 г., от АС на 26.06.2017 г., от АС на 25.09.2017, от АС на 26.02.2018 г.

Документът е с **последна актуализация** с решение на Академичния съвет на Техническият Университет – Варна и утвърден с протокол № 58 от 19.12.2022 г.

Документът заменя следния документ от СУК:

№	Наименование	Заменя
40	Правилник за приемане, обучение на докторанти и придобиване на образователната и научна степен „доктор” и научна степен „доктор на науките” в Технически университет - Варна, АС с протокол №28 от 26.02.2018	№ 40

ГЛАВА ПЪРВА. ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ

Чл. 1. (1) Този правилник урежда условията и реда за приемане и обучение на докторанти и за придобиване на образователната и научна степен (ОНС) „доктор“ и на научната степен „доктор на науките“ в Техническия университет – Варна (ТУВ).

(2) Процедурите по ал. 1 се провеждат в съответствие със Закона за висшето образование (ЗВО), Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и ПУД на ТУ-Варна

(3) С този правилник се определят и минималните национални изисквания към научната, преподавателската, художественотворческата и спортна дейност на кандидатите за придобиване на научни степени.

(4) В процедурите по приемане и обучение на докторанти и придобиване на ОНС „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ участват следните органи: Катедрен съвет (КС); Факултетен съвет (ФС); Докторантски център (ДЦ); Ректор.

Чл. 2. (1) До оценяване на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и научната степен „доктор на науките“, се допускат само кандидати, които отговарят на съответните минимални национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ.

(2) Оценката за съответствие с минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ, както и по ал. 1 от този член се извършва от научно жури.

Чл. 3 (1) Цялостната дейност по приемане, обучение на докторантите и придобиването на образователната и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ в ТУВ се планира, управлява и контролира от Докторантски център.

(2) Обучението за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ се осъществява в редовна, задочна, самостоятелна форма

1. Редовната и самостоятелната форма на обучение са с продължителност до 3 години, а задочната – до 4 години

2. При изпълнение на чл.21 (7) на ЗВО, ТУ-Варна може да извършва обучение в образователна и научна степен "доктор" в изпълнение на научноизследователски проект с финансиране за не по-малко от три години, редовна форма на обучение при условия, определени в съответния научноизследователски проект и с договор между ТУ Варна или научната организация, ръководителя на проекта и докторанта. Докторантите по ал. 7, Чл.21 на ЗВО се приемат в извън утвърдения брой по реда на чл. 9, ал. 3, т. 6, букви "а" и "г", като средствата за финансиране на обучението им, в т. ч. за стипендии и/или възнаграждения, се осигуряват от научноизследователския проект, в рамките на който се обучават.

3. По изключение, срокът на докторантурата може да бъде удължаван, но не повече от една година, по молба на докторанта и със съгласието на научния ръководител.

(3) Оригиналите на документи свързани с текущи процедури за обучение и придобиване на ОНС „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ се съхраняват в Докторантския център на ТУВ.

(4) Копие от документите по ал. 3 се предоставят и се съхраняват и от обучаващата катедра.

ГЛАВА ВТОРА

ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

Раздел I.

Прием на редовни и задочни докторанти

Чл. 4. (1) За докторанти могат да кандидатстват лица с придобита образователно-квалификационна степен (ОКС) „магистър“.

(2) Лица, завършили чуждестранни висши училища, могат да кандидатстват за докторанти, след като придобитото висше образование им бъде признато по реда на Наредбата за държавните изисквания за признаване на придобитото висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища и Правилник на ТУ –Варна

за признаване на придобито висше образование и завършени периоди на обучение в чуждестранни висши училища.

Чл.5. (1) Обучението в докторантура се извършва по акредитирани от НАОА докторски програми по научни специалности. Обучението се извършва в катедрите на факултетите, където има поне едно хабилиотирано лице от съответното акредитирано професионално направление.

(2) Образователната и научна степен „доктор“ може да се придобива и в условия на съвместно ръководство от ръководител от ТУВ и ръководител от друго акредитирано висше училище или научна организация, акредитирани в съответната държава.

Чл. 6 (1) Процедурите за прием на редовни и задочни докторанти се откриват с решение на Академичния съвет

(2) конкурсът се обявява в Държавен вестник и на интернет страницата на ТУВ, Информацията за конкурса се изпраща и до НАЦИД не по-късно от 7 дни след решението за Академичния съвет за обявяването му

(3) Срокът за подаване на документи за конкурса не може да бъде по-кратък от 2 месеца.

(4) Конкурсите за редовна и задочна докторантура се провеждат не по-рано от 1 месец след изтичането на срока по ал. 3

(5) Прием на докторанти в не субсидирана форма на обучение се извършва през цялата академична година.

(6) За ръководители на докторанти се избират хабилиотиранни лица.

(7) Образователната и научна степен "доктор" може да се придобива и в условия на съвместно ръководство от български ръководител във висше училище или научна организация, получили акредитация за обучение в образователната и научна степен "доктор" от НАОА, и чуждестранен ръководител от акредитирано в съответната държава висше училище или научна организация за обучение в образователната и научна степен "доктор" или съответстващата ѝ степен, при условията и по реда на ЗРАСРБ и на този правилник.

Чл.7 (1) В срока по чл. 6, ал. 3, кандидатите, за участие в конкурс за докторанти, подават заявление до Ректора на ТУВ, към което прилагат следните документи:

1. Автобиография;

2. Диплома за придобита образователно-квалификационна степен “магистър” (оригинал, копие и на приложението към нея). Ако дипломата е в процес на издаване се представя уверение за придобита ОКС „Магистър“ Оригиналите на дипломите и приложенията към тях след сверяване се връщат на кандидата.

3. Удостоверение за признато висше образование, ако дипломата е издадена от чуждестранно висше училище;

4. Декларация-съгласие за обработване на лични данни съгласно Регламент (ЕС) 2016/679;

5. Документ за платена такса за участие в кандидат-докторантски изпит.

(2) Кандидатите могат да прилагат и други документи, удостоверяващи техните интереси и постижения в съответната научна област – публикувани научни трудове, патенти, удостоверения за регистрация на полезни модели и други.

Чл.8. (1) В 7-дневен срок след приключване на срока по чл. 6, ал.3, Ректорът на ТУВ назначава комисия, която да разгледа подадените от кандидатите документи.

(2) Комисията по ал. 1 се назначава със заповед на ректора включва ръководител Докторантски център, декана на съответния факултет, ръководителя на първичното звено, и преподавател в докторската програма.

(3) Комисията разглежда документите на кандидатите за съответствие с изискванията за допустимост на ЗРАСРБ, на ППЗРАСРБ и на този Правилник, като взема решение за допускане в 20-дневен срок след изтичането на срока за подаване на документи.

(4) Ръководителят на Докторантски център уведомява писмено кандидатите за решението на комисията по ал. 1 относно допускането им до участие в конкурса като за недопуснатите кандидати се посочват мотивите за недопускането им.

(5) Списъците на допуснатите и недопуснатите кандидати се публикуват на интернет страницата на Докторантски център за срок не по-кратък от 7 дни, след изтичането на който се счита, че кандидатите са уведомени.

Чл 9. (1) Недопуснатите до участие в конкурса кандидати могат в 3-дневен срок от датата на уведомяването да направят възражение до Ръководителя на Докторантски център.

(2) Ръководителят на Докторантски център представя на Ректора доклад за получените възражения. Ректорът назначава нова комисия от 3 хабилютирани лица, която взема окончателно решение за допускането на кандидата не по-късно от 7 дни след получаване на доклада от ДЦ.

(3) След изтичане на сроковете по ал. (2), кандидатите се уведомяват за датата на изпитите, като към уведомлението се прилага и въпросник за изпита по специалността. Уведомлението се изпраща най-късно един месец преди датата на първия изпит

Чл.10. (1) Конкурсът включва изпит по специалността и по английски език.

(2) Конкурсните изпити по специалността се провеждат пред комисия, назначена със заповед на Ректора, която включва 3 хабилютирани лица. Заседанията на комисииите по време на презентациите на кандидатите и обсъждането им са открити за членовете на академичния състав от катедрата.

(4) Конкурсните изпити по английски език се провеждат пред комисия, в която могат да участват и нехабилютирани лица.

(5) Условиата и редът за провеждане на изпитите се съдържат в „Стандарт на Технически университет – Варна във връзка с обучението на докторанти“

Чл.11. отпада

Чл.12. (1) Резултатите от всеки изпит се отразяват в протоколи на изпитната комисия изготвени в 2 екземпляра. Единият екземпляр от протоколите, заедно с писмената работа на кандидатите на хартиен носител и писмената работа и презентацията в електронен вид се предават в Докторантски център в 3 дневен срок. Вторият екземпляр остава на съхранение в катедрата

(2) Кандидатите, успешно положили изпитите по чл.10, се класират по оценката от изпита по специалността. В случай, че двама или повече кандидати имат равни оценки от изпита по специалността, те се класират според оценките от изпита английски език. Ако отново се получи равен резултат, те се класират според успеха от дипломата за ОКС „Магистър“. При нов равен резултат, окончателното решение се гласува от Факултетния съвет.

(3) Информация за извършеното класиране с оценките от изпита по английски език се предоставят на Ръководителя на обучаващата катедра с доклад от Докторантски център в 3 дневен срок.

Чл. 13. (1) Ръководителят на катедрата, в 14-дневен срок след постъпването на документите по чл. 12, ал.3 внася доклад във факултетния съвет за резултатите от проведения конкурс. В този доклад се предлагат темата на дисертационния труд и научния ръководител. За научен ръководител се предлага хабилютирано лице.

(2) Факултетният съвет взема решение за зачисляване на успешно издържалите конкурса кандидати с обикновено мнозинство при участие на минимум 2/3 от списъчния състав. В решението се определя датата на начало на докторантурата, формата на докторантурата; катедрата, в която ще се организира обучението; срокът за обучение; темата на дисертационния труд; научната специалност и научния ръководител

(3) Ректорът издава заповед за зачисляване на докторанта въз основа на решението на факултетния съвет. Заповедта съдържа решението на факултетния съвет.

(4) ТУ-Варна, писмено уведомява Министерството на образованието и науката за записаните докторанти по ал. 3 в необходимия срок, по искане на МОН.

Чл.14. (1) Научният ръководител информира докторанта за нарушенията на Закона за авторското право и сродните му права, в т.ч. и за предотвратяване на плагиатство. За целта докторантът подписва декларация, че е запознат и е съгласен с принципите на ненарушение на авторски права. Декларацията е неразделна част от досието на докторанта.

(2) Избраният научен ръководител подпомага чрез консултации обучението, описано в индивидуалния учебен план и разработването на дисертационния труд и носи отговорност за цялостната научна и теоретична подготовка на докторанта.

Раздел II.

Прием на докторанти в самостоятелна подготовка

Чл. 15. (1) Приемът в самостоятелна форма на обучение на докторанти се извършва без конкурсен изпит през цялата академична година.

(2) Докторантите в самостоятелна форма на обучение внасят годишни такси за обучение, определяни от АС.

(3) Кандидатът за самостоятелна подготовка подава Заявление до Ректора на ТУ-Варна за зачисляване в докторантура, като прилага документите по чл. 8 ал.(1) заедно с основна част от дисертационния труд и библиография.

(4) Ректорът на ТУ-Варна, в 7-дневен срок от подаване на заявлението по ал. 3, насочва материалите към катедра(и) съобразно научната област на основната част на дисертационния труд

(5) Ръководителят на катедрата определя две хабилитирани лица и/или, лица с научна степен „доктор на науките“ или с ОНС „доктор“, като поне едното е от катедрата, за мнения по представения проект на основната част на дисертационния труд и библиографията към него.

(6) В едномесечен срок от датата на подаване на документите по чл. 15 ал. 3, но не по-рано от 14 дни след тази дата, КС обсъжда проекта на основната част на дисертационния труд в присъствието на кандидата и взема решение с обикновено мнозинство. Присъствието на кандидата, може да бъде осъществено и чрез видеоконферентна връзка. При необходимост по предложение на КС, Ректорът разпорежда разширяване на КС с хабилитирани лица от съответната научна област, които могат да участват и чрез видеоконферентна връзка.

(7) Ако катедреният съвет одобри работата на кандидата, ръководителят на катедрата прави предложение до ФС за темата на дисертацията, научната област и научния ръководител.

(9) В едномесечен срок от датата на внасяне на предложението, ФС взема решение за зачисляване в докторантура, като утвърждава темата на дисертационния труд, научния ръководител и индивидуалния учебен план на докторанта.

Чл.16. Ректорът издава заповед за зачисляване в докторантура на самостоятелна подготовка въз основа на решението на факултетния съвет. В заповедта се посочват формата и срокът на докторантурата, темата на дисертацията, научния ръководител и катедрата, в която ще се обучава докторантът.

Раздел III.

Прием на докторанти, които не са български граждани

Чл.17. (1) Лица, които не са български граждани и не са граждани на друга държава - членка на Европейския съюз, на друга държава - страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство, или на Конфедерация Швейцария, могат да кандидатстват и да се обучават в докторантура:

1. в изпълнение на междуправителствените спогодби за образователен, културен и научен обмен;

2. съгласно актове на Министерския съвет;

3. при условията на чл. 95, ал. 8 и 10 от Закона за висшето образование.

(2) Кандидатите по ал. 1, т. 1 и 2 се приемат при условията и по реда, определени в съответната спогодба или в акта на Министерския съвет съгласувано с ТУ-Варна.

(3) Кандидатите по ал. 1, т. 3 при условията и по реда, определени в този Правилник и условията в Правила за приемане и обучение на докторанти в самостоятелна форма.

(4) Лицата по ал. 1 могат да кандидатстват за докторанти и при условията и по реда за приемане на българските граждани, ако:

1. имат статут на постоянно пребиваващи на територията на Република България;

2. имат статут на бежанци;

3. са от българска народност.

(5) Таксите и условията за обучение на докторанти от чужбина се определят в ~~Правилника~~ за всяка академична година по решение на Академичния съвет. Ако обучението е по-продължително от една година, са валидни таксите определени в годината на зачисляване.

Чл. 18. (1) Кандидатите за докторанти по чл. 17, ал.1 подават следните документи:

1. формуляр, съдържащ кратки биографични данни и степента на владеене на чужди езици;
2. копие от документа за висше образование, от който да е видно, че кандидатът притежава магистърска степен;
3. списък на публикациите, ако има такива;
4. копие от документите за гражданство;
5. удостоверение за признато висше образование, ако дипломата е издадена от чуждестранно висше училище;
6. две снимки.

(2) Документът по ал. 1, т. 2 и 5 трябва да бъде легализиран, преведен и заверен в съответствие с разпоредбите на международните договори на Република България с държавата, в която е издаден, а при липса на такива – по общия ред за легализациите, преводите и заверките на документи и други книжа.

(3) Кандидатите по чл. 17, ал. 1, т. 1 и 2 подават документите по ал. 1 в Министерството на образованието и науката.

(4) Кандидатите по чл. 17, ал. 1, т. 3 подават документите по ал. 1 в отдел „Чуждестранни студенти“ на ТУ-Варна.

Чл. 19. (1) ТУ-Варна писмено уведомява в Министерство на образованието и науката за одобрените кандидати по чл.17 ал. 1, т. 3 – граждани на държави, за които се изисква издаване на виза за дългосрочно пребиваване в Република България, както и подава информацията относно:

1. лични данни на кандидата – имената по паспорт на латиница, дата на раждане, място на раждане, гражданство;

2. наименование на научната специалност, образователна и научна степен, форма и срок на обучение;

3. информация за езиковата и специализираната подготовка – степен на владеене на български език, наименование на основното звено, в което ще се проведе подготовката, продължителност на обучението;

4. годишна такса за обучение и за езиковата и специализираната подготовка;

5. номер на банковата сметка на университета, по която следва да бъде преведена таксата за обучение или за езиковата и специализираната подготовка.

(2) Лицата, кандидатстващи при условията на чл. 95, ал. 8 и 10 от Закона за висшето образование, заплащат таксите за обучение, съгласно действащото законодателство

(3) Заповедта за зачисляване се издава след заплащане на дължимата такса по ал.2.

Чл. 20. (1) Ректорът издава заповед за зачисляване на одобрените кандидати за докторанти по чл.17, ал. 1

(2) ТУ - Варна писмено уведомява НАЦИД относно записаните докторанти по ал.1.

Раздел IV.

Обучение на докторанти

Чл.21 (1) Обучението на докторантите включва следните дейности:

1. научноизследователска (художественотворческа) дейност;
2. посещение и участие в работата на курсове, семинари и др.;
3. преподавателска и/или експертна дейност, участие в научни форуми (национални и/или международни);
4. изпити по дисциплини от индивидуалния учебен план;
5. разработване на докторска дисертация.

(2) Конкретизирането по видове дейности за срока на обучението се извършва на базата на „Стандарт на Технически университет – Варна във връзка с обучението на докторанти“

Чл. 22. (1) Обучението на докторантите се осъществява по индивидуален учебен план.

(2) Индивидуалният учебният план се изготвя от докторантите и научните им ръководители и се обсъжда и утвърждава от КС и ФС, в срок до 3 месеца от датата на зачисляване в докторантура.

(3) Индивидуалният учебен план определя насочеността на докторантурата и се състои от общ учебен план за целия период на обучение и работен план по години. Индивидуалният учебен план съдържа:

1. темата на дисертационния труд;
2. разпределението на дейностите по години;
3. изпитите и сроковете за полагането им;
4. посещението на определен цикъл лекции и упражнения, участието в курсове, семинари, конференции и други публични научни изяви;
5. етапите и сроковете за подготовка на дисертационния труд.

(4) Промяна на темата на дисертационния труд и на научния ръководител се прави въз основа на обосновка и се допуска по изключение, но не по-късно от 3 месеца преди датата на заседанието на първичното звено за предварителното обсъждане. Промяната се извършва със заповед на Ректора на ТУ-Варна въз основа на решение на ФС, по предложение на КС.

(5) При преместването на научния ръководител на друга работа извън ТУВ, при положение, че е бил единствен научен ръководител, се сключва граждански договор или се взема решение за назначаване на нов или втори ръководител.

Чл. 23 Докторантите полагат изпитите по индивидуалния учебен план пред комисия, назначена от Декана на факултета. Комисията е в състав от най-малко 3 хабилизирани лица и с участието на научния ръководител на докторанта.

Чл. 24 (1) Докторантите се атестират от ФС в края на всяка академична година от обучението.

(2) Докторантите представят пред съвета на първичното звено отчет за извършените дейности, който съдържа научна част (докладване на получените резултати) и отчет за изпълнението на индивидуалния план.

(3) Научният ръководител дава писмено мнение за работата на докторантите пред съвета на първичното звено.

(4) Научният ръководител предлага съвместно с докторантите конкретизация на индивидуалния учебен план на докторанта през следващата година.

(5) Съветът на първичното звено приема:

1. становище за изпълнението на индивидуалния учебен план и оценка на дейността на докторанта;
2. предложение за оценката за атестация на докторантите;
3. предложение за конкретизация на индивидуалния учебен план за следващата година;
4. препоръки за по-нататъшното развитие на докторантурата, като при необходимост препоръчва конкретизация на темата или смяна на научния ръководител.

(6) На факултетен съвет се предлага за утвърждаване много добра, добра, задоволителна или незадоволителна оценка за работата на докторанта.

1. Много добра оценка се дава при изпълнение на индивидуалния план;

2. Добра оценка се дава при регистриране на незначително изоставане на индивидуалния план с предвиденото за обучение през изтеклата година.

3. Оценката е задоволителна, когато е регистрираното изоставане, което не може да застраши разработването на дисертационния труд в предвидения срок.

4. Незадоволителна оценка се поставя в случаите на грубо неизпълнение на индивидуалния учебен план, включително и при оценки, по-ниски от регламентирани в Стандарта на провежданите изпити от блок В и С.

(7) Предложението по ал. 5, т. 2 и 3 и 4 се утвърждава от факултетния съвет

(8) В случай на незадоволителна оценка, се определя срок, за изпълнение на заложените дейности в съответния индивидуален учебен план, предложен от КС и утвърден от ФС. При не изпълнение на плана в утвърдения срок, не по-дълъг от шест месеца, се пристъпва към предсрочна атестация.

(9) При втора незадоволителна оценка от атестиране, докторантът се отписва без право на защита.

Чл. 25. (1) Освен отчитането по реда на чл. 24, редовните докторанти отчитат своята работа и в края на всяко тримесечие, като представят пред служител на Докторантския център доклад за изпълнението на индивидуалния учебен план, към който се прилагат:

1. отчет за работата, извършена по дисертационния труд или докторския минимум, заверен от научния ръководител и потвърден с доказателствен материал;

2. отчет за преподавателската работа, заверен от ръководителя на катедрата.

(2) Въз основа на отчетите по чл.24 и чл. 25 ал. 1 ръководителят на Докторантски център преди началото на всяка академична година представя доклад до Ректора на ТУ-Варна за изпълнението на задължителните изисквания от редовните докторанти.

Чл. 26.(1) Срокът на докторантурата може да се променя по обективни причини, със заповед на Ректора след съгласуване с научния ръководител. При удължаване и прекъсване на обучението редовните докторанти не получават стипендия. Експерт техническа информация от Докторантски център уведомява Инспектор "Стипендии и здравно осигуряване" за настъпилата промяна

(2) По изключение, срокът на докторантурата може да се удължава за не повече от една година по предложение на КС и решение на ФС.

(3) Докторантурата може да се прекъсва по изключение поради болест, семейни или други уважителни причини с обща продължителност до 2 години и по майчинство съгласно Кодекса на труда. Прекъсналите по майчинство получават парично обезщетение съгласно действащото национално законодателство.

(4) При желание от страна на докторанта, при предсрочно изпълнение на всички задължения от индивидуалния учебен план и след вземане на решение за откриване процедура за защита на дисертацията, срокът на докторантурата може да бъде съкратен.

(5) Периодът на прекъсване не се включва в срока на обучение.

(6) Прекъсването и удължаването може да бъде прекратено след писмена молба на докторанта и с решение на факултетния съвет.

Чл.27 (1) Докторантите , имат право:

1. да променят срока на обучението си съгласно чл. 26

2. да променят формата на докторантура. Преместването на докторант от редовна в задочна форма на обучение и обратно се извършва с решение на ФС по молба на докторанта и положително становище на научния ръководител и КС.

3. да се преместват в друга докторска програма. Преместването от една докторска програма в друга в рамките на едно професионално направление и сродни специалности, в рамките на ТУ, може да се извърши по решения на ФС, в който се извършва обучението и на приемащия ФС, по молба на докторанта, положително становище на научния ръководител и на съвета на катедрата, в която е зачислен.

4. да се премества в друго висше училище. Преместването на докторант в друго висше училище или научна организация се извършва с писмено съгласие на ректора на ТУ - Варна и на ръководителя на приемащата институция и решение на двата факултетни (научни) съвета .

5. да получават помощ и ръководство за научно и творческо израстване;

6. да участват в научноизследователската дейност на ТУ-Варна, като им се гарантират авторските, изобретателските и сродните им права и възнаграждение;

7. да избират и да бъдат избирани в ръководните органи на ТУ;

8. докторантите държавна поръчка имат право да ползват студентски общежития и субсидия за хранене;

9. докторантите могат да ползват базата на ТУВ за учебна, научно-изследователска, спортна и културна дейност и други придобивки за обучение при условия, определени от държавата и ТУВ;

10. редовните докторанти имат право да ползват през всяка учебна година ваканция от 30 дни;

11. когато не са положили изпитите в планираните срокове, предвидени в индивидуалния план, да се явят на изпит, след писмено разрешение на Декана на факултета по писмено предложение от научния ръководител.

12. докторантите имат право да се включват в различни мобилности по международни и/или национални програми и проекти като провеждат научно-изследователска работа или обучение в чужди или наши университети или научно-изследователски центрове, в съответствие с докторската програма, по която се обучават;
13. дейностите извършени по т.12 се признават в съответствие с Правилата за организиране на мобилност на студенти и докторанти и признаване на кредити и периоди на обучение.

(2) Докторантите са длъжни:

1. да спазват приложимите нормативни документи на ТУ-Варна;
2. да изпълняват заложените, в индивидуалния учебен план дейности;
3. да участват в провеждането на учебния процес, съгласно изискванията представени в Наредбата за академичната заетост за текущата учебна година;

Чл.28. Редовни докторанти, обучаващи се в ТУВ, могат да кандидатстват в ежегодно обявените от Министерството на образованието и науката конкурси за изпращане на докторанти – български граждани, за обучение в докторантура в чужбина при условия, посочени в междуправителствените спогодби за образователен, културен и научен обмен, и при определени от него допълнителни изисквания.

Чл. 29 ТУ-Варна може да сключва договор за обучение на докторанти по заявка на потребители на кадри, готови да поемат издръжката на обучението. В договора задължително се описват условията и сроковете на обучението, както и сроковете за внасянето на съответните такси за обучение. Обучението може да бъде редовно и задочно, или на самостоятелна подготовка и се възлага от Ректора на ТУ- Варна на научен ръководител при условия, описани в специално подготвен договор.

Раздел V.

Финансово и материално-техническо осигуряване

Чл. 30 (1) Докторантът се включва в състава на катедрата, в която се обучава. За разработване на дисертационния си труд той използва материално техническата база на катедрата и всички останали звена на Технически университет - Варна.

(2) Организации, които са заинтересувани от резултатите на съответния дисертационен труд, могат да предоставят на докторантите материална база и средства, необходими за подпомагане на разработването му.

(3) Технически университет - Варна предоставя материална база и поема разходите по обучение и защита на дисертационните трудове на докторантите в редовна и задочна форма на обучение, субсидирано от държавата, в съответствие с диференцираните нормативи за обучение на докторанти, определени от Министерския съвет, ако защитата е в срок до 2 години след отчисляването с право на защита

Чл.31. (1) Всеки редовен докторант, обучаван по държавна поръчка, получава месечна стипендия.

(2) Стипендията се отпуска за три години.

(3) При прекъсване и удължаване срока на докторантурата стипендия не се изплаща.

(4) Редовен докторант, обучаван по държавна поръчка получава допълнително еднократна стипендия в следните случаи:

1. при положително решение на съвета на катедрата за защита пред научно жури в рамките на тригодишния срок на обучение - в размер 1000 лв;

2. при успешна защита на дисертационния труд в срок до една година след завършване на тригодишния срок на обучение - в размер 1000 лв.

Чл. 32. Докторантите редовно обучение се настаняват с предимство в студентските общежития

Чл. 33. (1) Средствата за финансовото и материалното осигуряване на разработваните дисертационни трудове се утвърждават ежегодно от Ректора на ТУ-Варна.

(2) Финансирането на експерименталната работа на всеки дисертационен труд се извършва по отделни годишни план-сметки, утвърдени от Ректора. Предложенията се правят от катедрите чрез служител от Докторантския център.

(3) Всеки редовен докторант има право на допълнително финансиране за научна дейност, като размерът и Алгоритъмът за получаването е съгласно „Стандарт на ТУ-Варна във връзка с обучението на докторанти“.

Раздел VI.

Условия и ред за придобиване на образователна и научна степен "доктор"

Чл.34.(1) Образователната и научна степен „доктор“ се придобива от лице с образователно-квалификационна степен „магистър“, след обучение в докторантура и успешна защита на дисертационен труд при условията и реда на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и на този Правилник.

(2) В срок до един месец след изтичането на срока на обучение катедрата предлага на факултетния съвет докторантът да бъде отчислен с право или без право на защита.

(3) Докторантът придобива право на защита след изпълнение на дейностите по обучението, успешно полагане на изпитите, определени в индивидуалния учебен план, и подготвен в значителна степен дисертационен труд, което се преценява от КС.

(4) Факултетният съвет се произнася с решение по предложението на катедрата по ал. 2 на първото си заседание след заседанието на катедрения съвет.

(5) Правото на защита може да бъде упражнено в срок, не по-късно от 5 години от решението на факултетния съвет по ал. 4

(6) Докторантите се отчисляват без право на защита при:

1. системно неизпълнение на задълженията си по индивидуалния учебен план;
2. при подправяне на документи за докторантското си положение;
3. при получаване на незадоволителна оценка при годишно атестиране.

(7) Обучението по чл.3(2) т.2 се прекратява при прекратяване на научноизследователския проект, по който то се провежда, като последиците за страните се уреждат в договора. Обучението може да не се прекратява, ако средствата за финансирането му се осигурят и от други източници, в т. ч. и от бюджета на ТУ Варна

(8) При отчисляване от ТУВ докторантите са длъжни да попълнят и представят обходен лист в катедрата към която са зачислени.

(9) Докторантите се отчисляват с право или без право на защита със заповед на Ректора на ТУ-Варна

Чл.35. (1) До защита на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ се допуска докторант, който е отчислен с право на защита и отговаря на минималните национални изисквания.

(2) Защитата на дисертационния труд се финансира от ТУ-Варна, ако КС е приел положително решение на предварителната защита до 2 години след отчисляване на докторанта и той отговаря на изискванията на ал.1.

Чл.36. Дисертационният труд трябва да съдържа научни или научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд трябва да показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

Чл. 37 (1) Дисертационният труд трябва да бъде представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на този Правилник и ЗРАСРБ. Дисертационният труд трябва да съдържа: заглавна страница; съдържание, увод; изложение; заключение - резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография.

(2) Докторантът внася в катедрата готовия дисертационния труд със „Заявление за разкриване на процедура по защита на дисертационен труд“. Изготвя се Протокол подписан от научния ръководител, докторанта и ръководител катедра, който се предоставя на всяка една от страните

Чл.38 (1) Научният ръководител, преценява готовността за защита, като е длъжен да се произнесе в едномесечен срок от представянето на дисертационния труд, като изготвя становище, което внася в катедрения съвет. При положителна оценка катедрения съвет разглежда постъпилите материали и се произнася по решението за откриване на процедура за предварително обсъждане.

(2) При отрицателно становище или липса на токова от страна на научния ръководител, докторантът има право да възрази писмено пред Декана на факултета, който в 14-дневен срок назначава комисия от три хабилитирани лица в съответната научна област за преценка на готовността за защита. Комисията се произнася в едномесечен срок и решението ѝ е окончателно.

Чл.39 (1) След решението на КС за откриване на процедура по предварително обсъждана, ръководител катедра изготвя доклад до Докторантски център, с който информира за взетото от КС решение, и за номиниране на двама предварителни рецензенти, които да изготвят становища за готовността на дисертационния труд за защита

(2) Докладът по ал. (1) е съпроводен с:

1. Заявление от докторанта за разкриване на процедура по защита на дисертационен труд;

2. Становище на научния ръководител или протокол от решението на създадена със заповед на Декана на факултета, комисия от 3 хабилитирани лица по чл. 38 ал. (2);

3. Дисертационен труд;

4. Проект за автореферат.

(3) При положителни предварителни рецензии, се преминава към самата процедура за предварително обсъждане. При една отрицателна рецензия, дисертационния труд се връща за доработване.

Чл.40 (1) Процедурата за предварително обсъждане се провежда пред катедрения съвет. Заседанието се счита за редовно, ако присъстват най-малко 2/3 от неговите членове

(2) В случаите когато в състава на КС има по-малко от 5 хабилитирани лица, както и ако темата е интердисциплинарна, катедреният съвет следва да бъде разширен със заповед на Ректора с хабилитирани лица от съответните научни области.

(3) При провеждане на процедурата за обсъждане пред КС, се взема решение за готовността за защита пред научно жури.

(4) При положително решение за готовността за защита, катедреният съвет обсъжда и прави предложение за състава на научното жури. Научният ръководител и докторантът задължително участват в обсъждането на състава на научното жури и могат да дават свои предложения за членове.

(5) Съставът на научното жури се предлага от КС и се утвърждава от ФС.

(6) Предложението за състава на научното жури трябва да отговаря на следните изисквания:

1 научно жури е в състав от пет хабилитирани лица в съответната научна област, а при възможност - и в съответното направление и специалност по темата на дисертацията;

2 най-малко един от членовете на журито е професор;

3 двама от членовете са вътрешни, а трима – външни за ТУВ лица;

4 научният ръководител не може да бъде член на журито

5 предлагат се и поне един вътрешен и един външен резервен член, като се спазва изискването на т. 2;

6 при интердисциплинарност на темата на дисертационния труд най-малко един член на журито трябва да бъде от друга научна област, към която темата на дисертацията има отношение;

7 членовете на журито, не трябва да са съавтори на дисертанта в публикации, включени в дисертацията.

8 Членовете на научното жури трябва да отговарят на съответните минимални национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 от ЗРАСРБ.

(7) За членове на научното жури по ал. 6 не могат да бъдат избирани лица:

1 които имат конфликт на интереси по смисъла на § 1, т. 2а от допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с кандидат за придобиване на научна или за които са налице ограниченията по чл. 33 от ЗРАСРБ;

2 които са свързани лица по смисъла на § 1, т. 5 от допълнителните разпоредби на ЗРАСРБ с кандидат за придобиване на научна степен;

3 за които е доказано по законно установения ред плагиатство в научните трудове;

- 4 които са освободени от академична длъжност на основание чл. 35, ал. 1, т. 2 от ЗРАСРБ;
- 5 които са били членове на научното жури по предходните две последователни процедури за защита на дисертационен труд и/или за заемане на академична длъжност в едно и също професионално направление в ТУВ, в случаите, когато има достатъчно хабилитирани лица в това професионално направление.

(8) Обстоятелствата по ал. 7, т. 1 - 4 се установяват с декларация от всеки член на научното жури, а за обстоятелствата по ал. 7, т. 5 следи служебно Докторантския център и Център за развитие на академичния състав на ТУВ.

(9) Ректорът на ТУВ определя със заповед състава на научното жури въз основа на утвърденото по реда на ал. 5 предложение в срок не по-късно от 14 дни от получаването на предложението на ФС

Чл.41. (1) След положително решение на катедрения съвет за готовност за защита, кандидатът подава документи за защита на дисертацията, както следва:

1. Заявление до ректора за разкриване на процедура за защита;
2. Дисертация - 3 броя;
3. Автореферат на хартия – 10 броя и на електронен носител;
4. Справка за изпълнение на минимални национални изисквания за придобиване на ОНС „доктор“ съгласно чл. 2б от ЗРАСРБ, и Приложение към чл. 1а, ал. 1 от ППЗРАСРБ
- 5 Публикациите по дисертацията.
6. Декларация за оригиналност.

Чл.42. (1) При отрицателно решение на КС за готовността за защита дисертацията се връща за преработване. Второто разглеждане е окончателно

(2) При повторно отрицателно решение на КС докторантът може да представи еднократно дисертационния си труд във ФС с искане за касационно разглеждане, ако приложи три положителни рецензии от хабилитирани лица или доктори на науките в съответната научна област, които не са дали мнения съгласно чл. 39, ал. 4.

(3) При положително решение на ФС по предходната алинея, касационното разглеждане се извършва от КС в едномесечен срок. В този случай катедреният съвет задължително се разширява с лицата, представили рецензии по ал. 2.

Чл.43. (1) Определеното научно жури прави оценка за съответствие с минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3, съответно с изискванията по чл. 2б, ал. 5, както и оценяването на дисертационен труд, включително на резултати, научен принос и оригиналност на представения труд.

(2) Журито по чл. 40, ал. 5 провежда две заседания при условия и по ред, определени с този правилник. На своето първо заседание научното жури избира един от членовете си за председател, взема решение дали кандидата за придобиване на ОНС „доктор“ отговаря на минималните национални изисквания, в съответствие с чл. 2б, ал. 2 и 3 и 5 на ЗРАСРБ и определя от състава си рецензенти на дисертационния труд.

(3) Не могат да се провеждат заседания на журито в намален състав. Отказът на член на журито от участие в заседание по неуважителни причини или отказът за полагане на подпис в протокола се установява с подписите на присъстващите членове на журито и не е основание за спиране на процедурата. На мястото на отказалия да присъства член на журито заседава съответният резервен член.

(4) За председател на научното жури се определя вътрешен член - лице, заемащо академична длъжност в ТУ-Варна.

(5) Решенията на журито се приемат с явно гласуване и обикновено мнозинство.

(6) Решенията на научното жури могат да се вземат и неприсъствено, като в тези случаи обсъждането и гласуването се извършват чрез видео-конферентна връзка организирана от Докторантски център.

(7) Членовете на журито изготвят две рецензии и три становища. Една от рецензиите задължително се изготвя от външен за ТУ-Варна член на журито. Рецензиите и становищата завършват с положителна или отрицателна оценка и се предават в Докторантски център до 3 месеца от избора на научното жури.

(8) Рецензиите, становищата и авторефератът на дисертацията се публикуват от Докторантския център на интернет страницата на ТУ-Варна.

(9) Когато при оценяването по ал. 1 член на научното жури установи или се получи писмен сигнал за плагиатство, който не е анонимен и е мотивиран, научното жури задължително се произнася с решение относно наличието или липсата на плагиатство в дисертационния труд по ред, установен в този правилник. В тези случаи, преди да се произнесе, научното жури дава възможност на кандидата да представи своето становище.

(10) При постъпил сигнал за плагиатство в започнала процедура за оценяване по ал. 1 тя не може да бъде прекратена поради оттегляне на документите на кандидата.

(11) Рецензиите, становищата и автореферата се публикуват за публичен достъп на интернет страницата на ТУВ. Публичният достъп на материалите се запазва най-малко 5 години след приключване на процедурата.

Чл. 44 (1) Научното жури провежда открито заседание за защитата на дисертационния труд на кандидата, който е допуснат до защита, в едномесечен срок след публикуването на автореферата, рецензиите и становищата, но не по-рано от 14 дена от публикуването им.

(2) На откритото заседание по ал.1:

1. председателят на научното жури представя докторанта;
2. докторантът прави изложение на основните резултати от дисертационния труд;
3. членовете на научното жури представят рецензиите и становищата си;
4. членовете на журито и всеки от присъстващите могат да задават въпроси и да правят изказвания;

5. всеки член от научното жури публично обявява своята оценка - положителна или отрицателна;

6. председателят на научното жури обявява резултата от защитата.

(3) Защитата на дисертационния труд се провежда на официалния език в Република България – български език, освен в случаите по ал. 4.

(4) Докторанти, разработили дисертация на чужд език, могат да я защитят при следните условия:

1. дисертацията е написана на един от официалните езици в ООН – английски, френски, немски и руски;

2. представен е официален превод на български език на автореферата;

3. защитата се провежда в присъствието на лицензиран преводач .

4. средствата за възнаграждение на преводача са за сметка на докторанта.

(5) За успешно защитен се счита дисертационния труд, получил на защитата три или повече положителни оценки.

(6) Неуспешно защитената дисертация се връща за преработване. Ако кандидатът желае, не по-късно от една година след връщането, се обявява нова процедура за защита, която е окончателна и провеждането е за сметка на докторанта.

Чл.45 (1) Образователната и научна степен „доктор” се придобива от деня, в който дисертационният труд е защитен успешно.

(2) Образователната и научна степен „доктор” се удостоверява с диплома, която се издава на български език

(3) Дипломата по ал.2 се издава от отдел УДСБД по единен образец, утвърден от министъра на образованието и науката и се изпраща в НАЦИД за регистриране в тридневен срок от издаването ѝ.

(4) Докторантски център организира изпращането в Националният център за информация и документация (НАЦИД) в електронен вариант и на хартиен носител копие от автореферата и защитената дисертация.

(5) Екземпляр от дисертационния труд и автореферата към него се депозират в Националната библиотека и Библиотеката на ТУ-Варна в срок до 14 дни от датата на издаване на дипломата.

Чл.46 Докторантският център подготвя и организира защитата на дисертациите, съгласно процедура ,зададена в приложение към настоящия правилник.

ГЛАВА ТРЕТА

ПРИДОБИВАНЕ НА НАУЧНАТА СТЕПЕН „ДОКТОР НА НАУКИТЕ“

Чл.47.(1) Научната степен „доктор на науките“ се присъжда на лица, които притежават образователната и научна степен „доктор“, отговарят на съответните минимални национални изисквания след успешна защита на дисертационен труд при условията и по реда на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и този Правилник.

(2) Присъждането на научна степен „доктор на науките“ се извършва в области, направления и специалности, получили акредитация от НАОА по реда на ЗВО за обучение в научна степен „доктор“

Чл.48.(1) Кандидатът представя дисертационен труд, който съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката.

(2) Дисертационният труд по ал. 1 се подготвя самостоятелно и не може да повтаря буквално темата и значителна част от съдържанието на представения за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ или да повтаря в значителна част съдържанието на монографията за заемане на академична длъжност.

Чл.49 (1).Кандидатът внася в Деловодството следните документи за откриване на процедура за защита на НС „доктор на науките“:

1. Заявление до Ректора за разкриване на процедура по защита на дисертационен труд за НС „Доктор на науките“;

2. Дисертационен труд;

3. Проект за автореферат.

4. Справка за изпълнение на минималните национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“.

(2)Ректорът свиква Консултативен съвет за разглеждане на документите.

(3)Консултативен съвет насочва материалите по ал.1 към компетентна за тяхното обсъждане катедра или департамент. По преценка на КоС катедрата или департаментът може да бъде разширен еднократно с необходими за обсъждането специалисти.

(4)При положително решение на КС от обсъждането, ръководителят на катедрата изготвя доклад до Докторантски център с взетото решение, и предложение за трима предварителни рецензенти, подлежащи на одобрение от КоС.

(5) Предварителните рецензии трябва да бъдат изготвени в срок до 3 месеца и предадени в Докторантски център.

(6) Ако кандидатурата за научна степен „доктор на науките“ се извършва в области, направления и специалности, в които ТУ няма акредитирани от НАОА звена, Консултативният съвет насочва процедурата към подходящо научно звено или научна организация извън ТУ-Варна.

Чл.50. (1) Процедурата за предварително обсъждане се провежда пред катедрения съвет, в присъствие на кандидата. Заседанието се счита за редовно, ако присъстват най-малко 2/3 от неговите членове .

(2) В случаите когато в състава на КС има по-малко от 5 хабилитирани лица, катедреният съвет следва да бъде разширен с хабилитирани лица от съответните научни области по темата на дисертационния труд от други звена или научни организации.

(3) Окончателния състав на КС за обсъждането се определя със заповед на Ректора, отчитайки и препоръките на КоС по чл.49 ал.5

(5) След положително решение на катедрения съвет кандидатът подава документи за защита на дисертацията, както следва:

1. Заявление до ректора за разкриване на процедура за защита;

2. Дисертация - 4 броя;

3. Автореферат на хартия – 15 броя и на електронен носител;

4. Справка за изпълнение на минимални национални изисквания за придобиване на научна степен „доктор на науките“ съгласно чл. 2б от ЗРАСРБ, и Приложение към чл. 1а, ал. 1 от ППЗРАСРБ;

5. Публикации по дисертацията.

(6) Ръководителят на катедрата представя доклад до ФС за решенията на катедрения съвет за готовността за защита на дисертационния труд и състав на научното жури.

Чл.51 (1) Въз основа на предложението на катедрата по чл.50, ал.6, ФС в срок не по-късно от един месец след предложението на КС определя членовете на научното жури и прави предложение до Ректора за утвърждаване на състава му, както и за датата на защитата.

(2) Въз основа на решението на факултетния съвет Ректорът издава заповед, с която утвърждава състава на научното жури и датата за защита на дисертационния труд.

Чл.52. Защитата на дисертационния труд се осъществява публично пред научно жури в състав от седем хабилитирани лица. Най-малко трима от членовете са професори. Най-малко четирима от членовете на научното жури са външни за ТУ-Варна лица

Чл.53.(1) Трима от членовете на научното жури, двама от които професори, изготвят рецензии. Поне една от рецензиите е на външно за ТУ-Варна лице. Останалите членове на научното жури изготвят становища.

(2) Рецензиите и становищата завършват с положителна или отрицателна оценка и се предават в Докторантския център в срок до три месеца след датата на утвърждаване състава на научното жури, като всеки член на журито публично обявява своята оценка

(3) Рецензиите, становищата и авторефератът на дисертацията се публикуват от Докторантския център на интернет страницата на ТУ-Варна

Чл.54.(1) За защита се прилагат съответно разпоредбите на чл. 44 ал. 1 и 2..

(2) За успешно защитен се счита дисертационния труд, получил най-малко четири положителни оценки.

(3) Неуспешно защитена дисертация се връща за преработване. Ако кандидатът желае, не по-късно от една година след датата на връщането се обявява нова процедура за защита. Втората процедура за защита е окончателна.

(4) Кандидатът следва процедурата по чл.50 ал.5. при запазване на научното жури. Втората процедура за защита е окончателна и се заплаща от кандидата.

Чл.55. (1) Научната степен „доктор на науките” се придобива от деня, в който дисертационният труд е защитен успешно.

(2) Научната степен „доктор на науките” се удостоверява с диплома по единен образец, утвърден от министъра на образованието и науката, която се издава при условията на български език.

(3) Дипломата се изпраща за регистриране в НАЦИД в тридневен срок след издаването ѝ.

(4) При равни други условия лицата, придобили научна степен "доктор на науките", ползват предимство при заемане на академичните длъжности.

Чл.56. Докторантският център подготвя и организира защитата на дисертациите за придобиване на научна степен „доктор на науките”, съгласно сценария зададен в приложение към настоящия правилник.

Допълнителни и заключителни разпоредби

§ 1. „Външни членове” са лица, които към датата на утвърждаване на научното жури или най-малко пет години преди тази дата не са упражнявали преподавателска или научна дейност по трудово правоотношение с ТУВ.

§ 2. Всички обявления в интернет страницата на ТУ-Варна, трябва да съдържат и изписана датата на публикуване. Датата трябва да съвпада с датата на публикуване в „Държавен вестник“. Когато информацията се публикува само на интернет страницата на ТУ-Варна, за достоверността на съдържанието и датата се съставя протокол, подписан от председателя на научното жури за съответната процедура и кандидата

§ 3. Справки относно публикациите следва да се правят в Списък на съвременни български научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация и в Национален референтен списък на съвременни български научни издания с научно рецензиране поддържани от Национален център за информация и документация (НАЦИД)

§ 4. За всеки докторант се изготвя и поддържа база от данни в Докторантския център на ТУ-Варна.

§ 5 Всички материали и документи, отнасящи се до работата на докторанта по подготовката и разработването на дисертационния труд се съхраняват в обучаващата катедра и в Докторантски център.

§ 6. По време на процедурата за защита на дисертацията, кандидатите не следва да контактуват по въпроси, свързани с процедурата, с членовете на научното жури, с изключение на научния ръководител. Допускат се контакти само в случаите, когато членове на научното жури изискват от кандидатите допълнителни документи или други материали. Контактите с членовете на научното жури по организационни въпроси се осъществяват от председателя на научното жури или от Докторантския център.

Приложение № 1

Процедура за защита на дисертация

1. Процедурата за защита стартира с подаване на заявление до Ректора за разкриване на процедура за предварително обсъждане на дисертационния труд. Към заявлението се прилага 1 брой от дисертацията и проект на автореферата.

2. Дисертацията се представя за предварително обсъждане от Консултативния съвет, който подпомага Ректора при вземане на решение за насочване на дисертацията за предварително обсъждане.

3. Предварителното обсъждане се насрочва най-малко 14 дни след решението на Ректора за разкриване на процедура за предварително обсъждане.

4. На основание на решение на ФС за състава на жури се подготвя в Докторантския център заповед на Ректора за назначаване на жури, като се посочва дата на първото заседание.

5. Изпраща се уведомително писмо от Докторантския център до членовете на журито.

6. Провежда се първо заседание на журито, което се състои от две части:

Първа част – служител от Докторантския център представя на членовете на журито постъпилите материали и провежда избор на председател на журито. Води се протокол от длъжностно лице на Докторантския център, който се подписва от членовете на журито.

Втора част – ръководи се от избрания Председател на журито. Журито се произнася по законосъобразността на постъпилите материали. Избират се рецензенти. Води се протокол от длъжностно лице на Докторантския център който се подписва от Председателя на журито.

Научното жури може да реши да изпрати автореферата за отзив до определени от него ведомства, научни организации и лица. Решенията на научното жури на първото заседание могат да се вземат и неприсъствено, като обсъждането и гласуването се извършват чрез технически средства (видеоконферентна връзка).

7. На основание на решение на журито се подготвя от Докторантския център заповед на Ректора за назначаване на рецензенти.

8. След постъпване на рецензиите и становищата на членовете на журито по предложение на Председателя се насрочва защитата.

9. Докторантският център публикува рецензиите, становищата и автореферата на дисертацията на интернет страницата на ТУ-Варна.

10. Провежда се публична защита, която се ръководи от Председателя на журито. Води се протокол от длъжностно лице на Докторантския център, който се подписва от членовете на журито.

В разискванията при защитата могат да участват всички присъстващи. Допуска се неприсъствено участие на един член на журито (ако не е рецензент), като участието му в обсъждането и гласуването се извършва чрез технически средства (видеоконферентна връзка). Дисертантът е длъжен да вземе отношение по зададените въпроси и направените критични бележки.

Разискванията по дисертацията приключват при съгласие на поне трима членове на журито.

11. На основание на решение на журито се изготвя диплома, която се подписва от Ректора. Дипломата се изпраща в МОН за регистриране в тридневен срок след издаването ѝ.

12. Ректорът чрез Докторантския център изпраща в НАЦИД по един екземпляр от защитената дисертация и автореферата на хартиен и електронен носител в срок от 14 дни след датата на издаване на дипломата.

Приложение № 2

Изисквания за оформяне на рецензия върху дисертационен труд за получаване на научна степен

Рецензията не трябва да бъде по-голяма от 6 (шест) стандартни машинописни страници и в нея не следва да се преразказва съдържанието на рецензирания труд. Рецензентът е задължен да даде конкретен, ясен и точен отговор на следните въпроси по реда, по който са поставени по-долу:

1. Актуалност на разработвания в дисертационния труд проблем в научно и научно-приложно отношение. Степен и мащаб на актуалността на проблема и конкретните задачи, разработени в дисертацията.

2. Познава ли дисертантът състоянието на проблема и оценява ли творчески литературния материал.

3. Избраната методика на изследване може ли да даде отговор на поставената цел и задачи на дисертационния труд.

4. Кратка аналитична характеристика на естеството и оценка на достоверността на материала, върху който се градят приносите на дисертационния труд.

5. В какво се заключават научните или научно-приложните приноси на дисертационния труд? Формулиране и обосноваване на нов научен проблем (област). Формулиране и обосноваване на нова теория (хипотеза). Доказване с нови средства на съществени нови страни в съществуващи научни проблеми и теории. Създаване на нови класификации, методи на изследване, нови конструкции, технологии, препарати. Получаване и доказване на нови факти. Получаване на потвърдителни факти.

Характер на приносите за внедряване: методи, конструкции, технологии, препарати, схеми и т.н.

Каква е, конкретно, значимостта на тези приноси за науката и практиката?

6. Може ли да се оцени в каква степен дисертационния труд и приносите представляват лично дело на дисертанта?

7. Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията (международни, национални, ведомствени, служебни бюлетини и т.н.), в които са отпечатани. Какво е отражението им в науката – използване и цитиране от други автори, в други лаборатории, страни и пр.?

8. Резултатите от дисертационния труд използвани ли са вече в научната и социалната практика? Има ли постигнат пряк икономически ефект и пр.? Документи, на които се основава твърдението.

9. Мотивирани препоръки за бъдещо използване на научните и научноприложните приноси: какво и къде да се внедри.

10. Авторефератът направен ли е съгласно изискванията, правилно ли отразява основните положения и научните приноси на дисертационния труд?

11. Критични бележки по дисертацията, включително и по литературната осведоменост на кандидата.

12. Други въпроси, по които рецензентът счита, че следва да вземе отношение.

13. Заключение с ясно становище да се даде или не научна степен.

Изисквания за оформление на становище върху дисертационен труд за получаване на научна степен

Становището не трябва да бъде по-голямо от 2 страници. Изготвя се на базата на автореферата и трябва да даде отговор на следните въпроси:

1. Актуалност на разработения в дисертацията проблем.

2. Посочване и преценка на най-съществените приноси в дисертацията, като се заявява ясно какъв е характера на приносите:

- новост за науката (нови теории, хипотези, методи);

- обогатяване на съществуващите знания;

- приложение на научни постижения в практиката и реализиран икономически ефект.

3. Критични бележки по представения труд.

4. Мотиви и ясно формулирано заключение.

Приложение 3

Изисквания към дисертациите за придобиване на научна степен „доктор” и „доктор на науките” и оформлението им

Дисертационният труд може да бъде:

1. Научноизследователски труд, отпечатан изцяло или в съществени негови части.
2. Оригинално творческо научно постижение (изобретение, конструкторска, технологическа или друга научно-приложна разработка), което е внедрено.

Част от колективен труд, която отговаря на изискванията за дисертационен труд, може да се представи за защита, ако в отпечатания текст е посочено изрично, че тя е създадена от кандидата.

Научноизследователският труд, представен за дисертация, се счита за публикуван, когато е в страната или в чужбина, като монография студия или научна статия в научни списания или специализирани научни издания.

По дисертации за придобиване на научна степен „доктор” е необходимо да бъдат направени най-малко четири публикации, от които поне една самостоятелна.

По дисертации за придобиване на научна степен „доктор на науките” , ако не е публикуван целия, е необходимо да бъдат направени най-малко десет публикации, от които поне четири самостоятелни.

Дисертацията за придобиване на ОНС „доктор” е в обем от 120 до 150 стандартни страници (30 реда и 60 знака на ред). Допуска се и наличие на приложения.

Дисертацията за придобиване на НС „доктор на науките” е в обем от 230 до 250 стандартни страници. Допуска се и наличие на приложения.

Дисертациите трябва да съдържат заглавна страница по приложения образец, съдържание, увод, изложение, заключение - резюме на получените резултати с декларация за оригиналност, библиография. В края на литературния обзор, в резултат на задълбочен анализ трябва ясно да се посочи съществуващото ниво в областта, като обзорът не надвишава 30% от дисертацията . Трябва да се посочат слабостите в това ниво - нерешените проблеми или грешките на други изследователи и произтичащите от това цел и задачи на дисертацията.

Целта и задачите трябва много ясно да бъдат формулирани и да отговарят на съвременното ниво на науката и техниката.

За решаване на поставените задачи и постигане на целта е необходимо да е направен задълбочен анализ на възможните методи за решаване на задачата и подбран най-подходящия:

- теоретични изследвания основани на математическо моделиране;
- теоретични изследвания на основата емпирични данни;
- експериментални изследвания в лабораторни условия;
- експериментални изследвания в производствени условия;
- съчетаване на теоретични и експериментални изследвания;
- компютърни симулации.

Желателно е след всяка глава да се направят изводи.

В заключението ясно и точно следва да се формулират приносите в дисертацията, като се посочи от какъв вид са:

- формулиране и обосноваване на нов научен проблем (област);
- формулиране и обосноваване на нова теория (хипотеза);

- доказване с нови средства на съществени нови страни на съществуващи научни проблеми;
- създаване на нови класификации, методи на изследвания, нови конструкции, технологии;
- получаване и доказване на нови факти;
- получаване на потвърдителни факти.

Литературата следва да съдържа наши и чужди литературни източници, които включват фундаментални за съответната област учебници, монографии и публикации от последните години.

Важни са апробациите на резултатите от дисертацията, като за „доктор на науките” това следва да са национални и международни форуми.

Публикации в чуждестранни издания (особено с импакт фактор) предават особена тежест. Същото се отнася и до наличието на авторски свидетелства и патенти свързани с темата на дисертацията.

От особено значение е внедряването на резултатите, което следва да се докаже със съответните документи.

(Вътрешна заглавна страница)

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА

.....
(трите имена на докторанта)

тема на дисертацията (заглавие).....
.....

ДИСЕРТАЦИЯ

за получаване на ОНС „доктор“
по докторска програма .....
към професионално направление .....

Научен ръководител: .....

Варна
20.....г.

ИЗ ИСКВАНИЯ

**за оформяне на авторефератите на дисертациите за
образователна и научна степен “доктор” и научната
степен “доктор на науките”**

(Вътрешна страница на корицата)

**Дисертационният труд е обсъден на ..... г. в катедра
“.....” и насочен за защита.**

**(Ако е обсъден в Обединено научно звено, което е сформирано със
заповед на Ректора се посочва № на заповед за сформирането му).**

Докторантът работи в катедра “.....”

Автор: .....

Заглавие: .....

(Корица)

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА

.....
(име на докторанта)

Заглавие:

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за получаване на образователна и
научна степен “доктор”

по докторска програма .....
към професионално направление .....

Научен ръководител: .....
(Научен консултант: .....)

Рецензенти:

1. ....

2. ....

Варна, 20.... г.

(Вътрешна заглавна страница)

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – ВАРНА

.....
(име на докторанта)

Заглавие:

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертация за получаване на образователна и
научна степен “ДОКТОР”**

Варна, 20..... г.

(Вътрешна страница на вътрешната заглавна страница)

Дисертационният труд съдържа .... страници, включително ....., фигури, ... таблици, ... схеми,..... чертежа и ..... приложения, оформени в ..... глави, общи изводи и списък на използваната литература от 264 заглавия, от които ..... на кирилица и ..... на латиница.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на ..... Г. от ..... Ч. В ..... на открито заседание на жури сформирани със заповед на Ректора № ...../..... Г.

Материалите по защитата (дисертацията, рецензиите и становищата) са на разположение на интересувалите се в Докторантския център, стая 318 НУК.

АВТОРЕФЕРАТ НА ДИСЕРТАЦИЯ

Авторефератът на дисертацията има следните функции:

- Информационна функция, т.е. не се съобщава на читателя само за факта защита на дисертация, но и достатъчно подробно се предава съдържанието и, благодарение на което заменя четенето и.
- Сигнална и адресна функция. Авторефератът сигнализира за защитата на дисертацията и дава сведение за времето и мястото на защита на дисертацията, водещата организация, мястото на съхраняване на дисертацията и т.н.
- Авторефератът на дисертацията има представителна функция, тъй като в него има данни, по които може да се съди за равнището на разработеното научно изследване и за научната квалификация на нейния автор, включително навиците му да реферира и оформя резултатите на научния си труд.
- Фактът, че дисертацията не може да бъде представена за защита без автореферат, написан според определени изисквания, то това предава на автореферата значение на юридически документ или изпълнява функция, която може да бъде наречена правова.

В структурно отношение автореферата може да разглеждаме като съставен от три основни части: заглавна част, същинска реферативна част и справочен апарат.

а) заглавна част. В нея се включват сведенията отразени на първата страница на корицата: наименованието на ВУЗ; трите имена на автора; наименование на темата; наименованието на научната специалност; наименование на научната степен /д-р, д-р на науките/, за която се представя дисертацията; фамилията и инициалите на научния ръководител с научни степени и звания;

б) същинска реферативна част. В тази част се излага съдържанието на дисертацията. Тя включва текст, а така също, при необходимост, формули, таблици, илюстрации /фигури, снимки, схеми, скици/;

в) справочен апарат. Тук се включват сведенията дадени на обратната /втората/ страница на обложката/водеща организация, научния ръководител, датата на защитата, официални рецензенти и т.н.; списък на публикуваните научни работи на докторанта по темата на дисертацията /помества се в края на автореферата/; изходни данни.

Същинската реферативна част е съставена общо от три практически самостоятелни раздела. В първия раздел се дава обща характеристика на съдържанието на дисертацията, във втория се излага съдържанието на дисертацията по структурни елементи, а в третия се привежда обобщено заключение, което включва основни изводи и предложения за практиката. Към този раздел се отнасят и кратките резюмета, които се пишат на един или два езика /руски, английски и т.н./- различни от езика на който е написана дисертационната работа.

Общата характеристика на съдържанието на дисертацията в автореферата започва с рубриката актуалност на проблема, където е обоснована необходимостта от провеждане на научно изследване по темата на дисертацията и се формулира същността на проблема.

Целта и задачите на изследването не трябва да повтарят /както това не рядко се среща/ названието на темата на дисертацията, а да го развива и уточнява.

Формулирането на основните задачи трябва да се свърже с общите изводи в дисертацията.

Обектът, предметът и мястото на изследване трябва да са конкретни, типични и по възможност ясно и точно да се запишат.

Методи на изследване. Тук е необходимо да се посочат основните научни методи и подходи с които е извършено научното изследване.

Научна и практическа новост. При формулиране на научните новости е необходимо да се употребяват оценъчни думи, които да говорят за собствения приоритет, приноси в теорията и практиката.

При необходимост да се цитира е целесъобразно това да става в самия текст или под черта в края на страницата, но в никакъв случай в автореферата не се оформя "Списък на използваната литература".

Реализация на резултатите. Качеството и ефективността на дисертацията се оценява, по това **КАК?, КЪДЕ? И КОГА?** са внедрени резултатите и в практиката.

Апробация на резултатите /одобряване, докладване на резултатите/. В кои научни звена, симпозиуми, конференции и т.н. са докладвани и обсъждани отделни части на дисертационната работа или научни доклади и публикации, които са част от дисертационното изследване?

Структура и обем на дисертацията. Записва се броя на страниците на текстовата част, броя на илюстрациите /фигури и таблици/ и броя на използваните литературни източници.

След тази обща характеристика на дисертационната работа се оформя съдържанието на автореферата по глави и накрая завършва с общи изводи и предложения за практиката и формулиране на приносите (научни, научно-приложни, приложни, методични и т.н.).

Списък на публикуваните работи по темата на дисертацията. Няма точно определен ред как да се подреждат, но е желателно в логическа последователност на реда на извършване на научното изследване.

Към публикуваните работи се отнасят:

- а) отпечатани научни работи в научни списания;
- б) отпечатани научни работи в научни трудове на ВУЗ, НИИ;
- в) приети за отпечатване научни работи, които са придружени от служебни бележки, подписани от Председателя на редакционната колегия на списанието където ще бъдат публикувани;
- г) диплома и авторско свидетелство за изобретение, свидетелство за утвърден модел, патент за промишлен образец, база данни, информационни материали, включени в държавна банка данни, публикации в електронни научни издания, утвърдени технологии и т.н.

Задължително е докторантът да има и самостоятелна научна работа по темата на дисертацията, за да могат рецензентите да оценят неговите възможности като млад учен, неговия стил и метод на работа т.е. без участието на научния ръководител или други утвърдени учени.

Важно! Авторефератът е неразделна част от дисертационния труд. Авторефератът следва вярно и достатъчно пълно да отразява дисертационния труд. Заглавието, целта, задачите, включените фактически данни, изводите и препоръките на автора, всички данни за внедряване и използване на приносите, трябва да са идентични в двата труда. Препоръчва се общият обем на автореферата към докторската дисертация да е около 20 страници, а към дисертация за доктор на науките 40 страници.

В заключение, отговорността за автореферата носи докторантът, неговият ръководител и цялото научно звено, тъй като по автореферата се съди не само за качествата на извършената дисертационна работа, но и за равнището на работа в катедрата, секцията, където е извършено научното изследване.

Изисквания при оформяне на списъка на публикациите по дисертационния труд:

1. Списъкът на научните трудове на докторанта по темата на дисертацията се оформя най-накрая, съгласно изискванията за оформяне на научни трудове в списания и сборници доклади. Задължително се пише на кои страници се намира статията в списанието (напр., с.32-28).

2. Авторите на трудовете се изписват така както са в статията. Не се допуска да се пише фамилията на докторанта и колектив.

3. Трудовете, които са под печат трябва да са придружени със Служебна бележка от Редакцията на списанието или от председателя на Организационния комитет, ако е докладвана на научна конференция.

СТРУКТУРА И ЕЛЕМЕНТИ НА АВТОРЕФЕРАТА

ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност на проблема Проблем
Цели и задачи на изследването
Обект и предмет на изследване
Методи на изследване
Място на изследване
Научна новост на изследването
Практическа ценност на изследването
Апробация на изследването
Публикации по дисертационния труд

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД (Примерно)

Глава 1: .....
Глава 2: .....
Глава 3: .....
Глава 4: .....
Глава 5: .....
Глава 6: .....
Основни изводи и предложения за практиката Приноси по
дисертационния труд:
    Научни приноси
    Научно-приложни приноси
    Приложни приноси
    Методични приноси
Публикации по дисертационния труд
Резюме на английски и руски език
Благодарност на хората, допринесли за успеха на докторанта (научен ръководител,
колектива на първичното звено, други учени и близки приятели и роднини).

Процедура за провеждане на защита на дисертация.

1. Председателят на журито открива заседанието, като информира членовете на журито относно наличната документация по процедурата: заповед за назначаване на научно жури; заповед за назначаване на рецензенти; протокол за качване в сайта на автореферата, рецензиите и становищата.
2. Дава се думата на научния ръководител да представи дисертанта.
3. Дава се думата на дисертанта за представяне на дисертацията (20 минути за ОНС „доктор“ и 40 минути за НС „доктор на науките“).
4. Дава се думата на рецензентите за прочитане на рецензиите.
5. Дава се думата на останалите членове на журито за прочитане на становищата.
6. Дава се думата на дисертанта да отговори на забележките в рецензиите и становищата.
7. Предоставя се възможност на всички присъстващи и журито да задават въпроси към дисертанта.
8. Дисертантът отговаря на зададените въпроси, като се дава възможност да се проведе дискусия между докторанта и задалия въпрос. В дискусията могат да участват всички присъстващи.
9. Дава се думата за изказвания и мнения по дисертацията.
10. Председателят прекратява с гласуване изказванията.
11. По предложение на Председателя, журито гласува явно за присъждане на ОНС „доктор“ или НС „доктор на науките“. Решението се взема с обикновено мнозинство.
12. Председателят обявява публично присъждането или не присъждането на научната степен.
13. Членовете на научното жури подписват протокол относно решението на научното жури за присъждане или не присъждане на научната степен.
14. Председателят закрива заседанието.

ПРАВИЛА

за финансиране дейността на журитата във връзка с прилагане на Правилника за приемане, обучение на докторанти и придобиване на образователната и научна степен „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ в Технически университет – Варна

I. Общи положения

1. Тези правила уреждат финансовите въпроси, свързани с провеждане на процедури, по придобиване на ОНС „доктор“ и научна степен „доктор на науките“ в ТУ-Варна.
2. Тези правила и заложените в тях средства могат да се актуализират веднъж за академична година с решение на АС на ТУ-Варна.
3. Таксите по точки 1.1 и 2.1 не се прилагат за процедури, свързани с научното развитие на кадрите в ТУ-Варна.
4. Потвърждаването на обстоятелствата по т.1.3 се документира чрез заповед на Ректор.
5. Разходите за процедури за нуждите на ТУ-Варна се базират на фактически резлизирани разходи за провеждането им.

II. Средства за провеждане на процедури за придобиване на научна степен

1. За образователната и научна степен „Доктор“
  - 1.1 Такса за провеждане на процедура по защита на дисертационен труд, заплащана от докторанта – 1560лв. Таксата включва възнаграждение на участниците в журито, командировъчни и административни разходи.
  - 1.2 Хонорари за участници в научното жури
    - а). Хонорар за предварителна рецензия – 70лв
    - б). За изготвяне на рецензия
      - от доцент – 250лв
      - от професор – 280лв
    - в). За становище на член от журито
      - от доцент – 125лв
      - от професор – 140лв
    - г). За участие в процедурата
      - за председател – 80лв
      - за член на жури – 50лв
  2. За научна степен „Доктор на науките“
    - 2.1 Такса за провеждане на процедура по защита на дисертационен труд, заплащана от кандидата – 3530лв. Таксата включва възнаграждение на участниците в журито, командировъчни и административни разходи.

2.2 Хонорари за участници в научното жури

- а). Хонорар за предварителна рецензия – 100лв
- б). За изготвяне на рецензия
  - от доцент – 500лв
  - от професор – 560лв
- в). За становище на член от журито
  - от доцент – 250лв
  - от професор – 280лв
- г). За участие в процедурата
  - за председател – 80лв
  - за член на жури – 50лв

III. Допълнителни условия

1. Средствата за обяви в Държавен вестник са съгласно действащата тарифа на вестника.
2. Възнагражденията на членовете на журито се изплащат в едномесечен срок от заключителното заседание по банков път.
3. За всяка конкретна процедура се изготвя план-сметка в ДЦ, която се одобрява от Ректора.
4. Командировъчните заповеди за външните членове на научните журита да се изготвят от катедрата, предложила разкриване на съответната процедура.
5. Разходите по всяка процедура да се осчетоводяват като разход на катедрата, предложила разкриване на съответната процедура.
6. Таксите заплащани от кандидатите по т.1.1 и 2.1 се внасят по сметка на ТУ-Варна, в срок до 14 дни след издаване на заповед на Ректора на ТУ-Варна за това, но не по-малко от 7 дни преди датата, насрочена за заседание на научното жури.
7. Разходите за провеждане на процедурите по придобиване на ОНС „доктор“ на членове на академичния състав на ТУ-Варна, в изпълнение на изискването на академичната длъжност за притежаване на ОНС „доктор“ се поемат от ТУ-Варна, ако са изпълнени всички поставени условия за това.